

RESSENYES

DÍAZ CINTAS, Jorge

La traducción audiovisual: El subtulado

Salamanca: Almar, 2001, 173 p.

Cal donar la benvinguda al llibre de Jorge Díaz Cintas *La traducción audiovisual: El subtulado*, ja que constitueix una de les poques obres, i no tan sols en castellà, que tracta de la subtitulació, tant des del punt de vista professional, com del purament divulgatiu. Aquest fet en si, per tant, ja dona una idea de la importància d'aquesta obra.

El llibre és el volum número sis de la col·lecció «Biblioteca de Traducció», de l'editorial Almar, de Salamanca, l'objectiu de la qual, com indiquen els mateixos directors, Román Álvarez i María del Carmen África Vidal, és facilitar l'accés a obres clàssiques que encara no s'han traduït al castellà i donar a conèixer estudis d'investigadors espanyols que, per la seva qualitat i rigor, mereixin ser difosos. Segons els mateixos directors, aquest és el primer llibre en castellà exclusivament sobre subtitulació. De fet, podríem afirmar que és un dels primers llibres sobre subtitulació, no tan sols en castellà, sinó en qualsevol altra llengua, adreçat també al públic. Fins ara disposàvem dels llibres d'Ivarsson, *Subtitling for the media: A Handbook of an art*, del 1992, i la revisió del 1998, *Subtitling*, feta amb la col·laboració de Mary Carroll. Tant l'un com l'altre, però, estan exhaurits i no es troben al mercat. A més, cal dir que eren obres adreçades

més aviat a professionals que al públic en general. També hi ha el llibre de Zoe de Linde, del 1999, de l'editorial St. Jerome, *The Semiotics of Subtitling*, però es basa exclusivament en la subtitulació per a sords. I, per descomptat, la tesi de Gottlieb publicada el 1997, *Subtitles, Translation and Idioms*, però que no deixa de ser una tesi, i per tant, tampoc no gaire accessible al gran públic. Així doncs, l'aportació de Díaz Cintas és clara: fer el primer llibre centrat exclusivament en subtitulació i adreçat tant a professionals com al públic. És clar que Cintas també ha aprofitat la seva tesi del 1997, *El subtulado en tanto que modalidad de traducción fílmica dentro del marco teórico de los Estudios sobre Traducción*. (Misterioso Asesinato en Manhattan, Woody Allen, 1993), però ha sabut extreure'n el que tenia de més divulgatiu i ajustar la resta a aquest fi.

El llibre comença, a banda del prefaci dels directors de la col·lecció, com ja hem indicat, amb un pròleg del mateix Yves Gambier, reconegut estudiós de la traducció audiovisual —gairebé el pare, podríem dir-ne—, on destaca, precisament, el fet que vagi adreçat tant als espectadors de subtítols, als professionals, als estudiants interessats en aquest tipus de traducció i als investigadors en traductologia.

En la introducció, Díaz Cintas defensa la traducció audiovisual com a tal traducció i no com a adaptació, com sovint hom l'ha volguda considerar, per, en segon lloc, justificar el seu treball, si tenim en compte que la traducció audiovisual és, com afirma i demostra, l'activitat traductora més important de la nostra època. La reflexió sobre la mateixa subtítolació també ha de comportar, segons l'autor, un nivell d'exigència més alt per part de professionals i públic.

El llibre consta, a banda del prefaci i del pròleg, ja esmentats, de nou capítols, un epíleg, un glossari de termes, apèndixs i bibliografia. El primer capítol està adreçat als aspectes generals. Per exemple, s'hi defineix la subtítolació —ell s'estima més denominar-la subtítol—, justifica que es consideri traducció i no adaptació, fet que, probablement, ha impedit tradicionalment que la subtítolació, com els altres tipus de traducció audiovisual, fos un camp d'investigació. Al capítol també presenta una breu classificació dels diferents tipus de subtítols, de l'estil de les que han presentat altres autors, com ara Georg-Michael Luyken, Gottlieb o Ivarsson. En tractar de la dimensió semiòtica dels subtítols, l'autor fa una reflexió sobre la inclusió que suposen els subtítols dins les imatges, i com aquests s'han d'adequar al conjunt d'imatges i so que ja duu el producte fílmic. Díaz Cintas compara també l'evolució del doblatge i de la subtítolació a Espanya, per constatar que aquesta última ha anat avançant i ha guanyat terreny. Analitza el valor educatiu dels subtítols com a eina d'aprenentatge de llengües, i assenyalava que això es pot tenir en compte o no a l'hora d'elaborar-los.

Pel que fa a la qualitat dels subtítols, l'autor afirma que, en subtítolació, predomina la manca de qualitat. Aquest fet, segons Díaz Cintas, ens porta a preguntar-nos si els espectadors no prefereixen el doblatge per aquesta manca de qualitat, o si els subtítols tenen poca qualitat per la poca popularitat de què gaudeixen. D'altra banda, però, com que, segons es veu, Espanya no és l'únic lloc on els subtítols presenten una qualitat insu-

ficient, Díaz Cintas fa referència a la conferència internacional de Berlín, del 1998, *Languages and the Media II*, centrada en el tema de la qualitat en la traducció audiovisual. En aquest sentit, Díaz Cintas apel·la a l'elaboració d'unes directrius de treball consensuades, si pot ser d'àmbit internacional, que contribueixin a homogeneïtzar aquesta pràctica i a establir uns criteris mínims de qualitat. Però, com l'autor mateix reconeix, les condicions laborals dels subtítoladors no afavoreixen, precisament, aquesta situació.

El segon capítol del llibre repassa algunes de les diferents modalitats de traducció audiovisual, a banda de la mateixa subtítolació, entre les quals hi ha el doblatge i diversos tipus de subtítolació. Això serveix de base per al capítol següent, on compara directament doblatge i subtítolació. En aquest capítol, Díaz Cintas exposa el que no és cap secret per a ningú, que a Espanya predomina el doblatge. Amb tot, analitzant la cartellera dels cinemes de la ciutat de València, d'un dia triat a l'atzar de l'any 1995 i d'un altre de l'any 1999, s'observa un augment del 12% de les pel·lícules subtítolades. Un cop feta aquesta anàlisi, Díaz Cintas enumera els desavantatges i avantatges —en aquest ordre— de la subtítolació; tot seguit compara directament uns i altres entre el doblatge i la subtítolació. Hem d'entendre aquest capítol com una mostra del fet que el llibre també va adreçat als espectadors i que, per tant, sembla una mena de defensa de la subtítolació, atesa la inferioritat de condicions en què està respecte del doblatge a Espanya.

Al capítol quatre repassa la història de la subtítolació, partint dels intertítols i llur traducció, però centrant-se en els subtítols: els possibles primers subtítols, els països que més es van dedicar a la subtítolació i, de nou, compara doblatge i subtítolació per tal d'exposar per què a Espanya va tenir més acceptació el primer. En aquest sentit, el capítol següent, el cinc, un dels més interessants del llibre, ja que analitza la influència de la legislació en la tria d'un sistema o un altre. Així, s'esmenta la censura, que el 1941 va arribar

a prohibir la projecció de pel·lícules en cap altra llengua que no fos el castellà, fet que indubtablement havia d'influir en la marginació —hauríem de dir eradicació— de la subtítolació a Espanya, però aquesta llei fou derogada cinc anys més tard i, cosa curiosa, el 1967 fins i tot es va establir un decret que autoritzava la creació de sales de cinema especials per projectar-hi pel·lícules en versió original subtítolada. Altres lleis posteriors han intentat afavorir la distribució de pel·lícules europees, o fins i tot, controlar la qualitat de la traducció fílmica, tant del doblatge com de la subtítolació. El capítol també repassa programes comunitaris per tal d'afavorir la distribució de films europeus. L'últim apartat del capítol repassa la situació de la traducció audiovisual al País Basc i a Catalunya, tant pel que fa a la televisió com al cinema, on destaca l'incompliment per part del Govern de la Generalitat de Catalunya de posar en pràctica la llei de normalització lingüística del 1998 que ell mateix havia endegat.

Del capítol sis endavant, el llibre se centra en els aspectes més rellevants per als professionals. Així, el mateix capítol sis tracta dels aspectes professionals i econòmics relacionats amb la subtítolació. Per exemple, s'hi esmenten les diferents etapes per les quals passa —o hauria de passar— des de l'encàrrec de la feina fins a la seva consecució. Com el mateix Díaz Cintas indica, aquestes 17 etapes no sempre es donen de forma completa, cosa que dificulta la feina del subtítolador. Al capítol també esmenta els diferents agents que prenen part en el procés complet de subtítolació, ja que, de fet, el traductor només compleix una de les feines que implica tot el procés; amb tot, i com recomana Díaz Cintas, és aconsellable que el subtítolador desenvolupi el màxim de tasques, per donar subtítols de més qualitat i per aconseguir una remuneració millor del traductor. El capítol també aborda altres qüestions professionals, com ara el tema dels drets d'autor en subtítolació, els clients, les tarifes, els tràmits fiscals que cal fer per poder exercir la feina dins la legalitat i els impostos que cal

pagar, el temps i el cost que representa subtítol un film sencer (comparat amb altres modalitats de traducció audiovisual, sobretot amb el doblatge) i els estudis de subtítolació que hi ha a Espanya, tot i que no és fins a l'apèndix 2 que trobem una llista exhaustiva d'aquests estudis.

El capítol set va adreçat als aspectes tècnics de la subtítolació i s'hi presenta: un breu repàs de la història dels diferents sistemes d'impressió de subtítols; altres tipus de subtítolació, com ara l'electrònica; alguns dels programes informàtics de subtítolació i altres aspectes, com ara la utilitat del codi de temps per tal de realitzar una subtítolació més ajustada i el fet de disposar de llistes de diàlegs per a poder dur a terme una bona traducció, cosa que no és habitual, però que recomanen organismes com l'European Broadcasting Union (EBU).

Al capítol vuit, Díaz Cintas aborda els aspectes formals dels subtítols. Aquest capítol, ultra l'interès que té per als professionals, també resulta altament recomanable per als estudiants, ja que presenta qüestions tan rellevants com l'ús dels signes de puntuació en els subtítols, la divisió entre les diferents línies i, en definitiva, les convencions ortotipogràfiques, com les anomena el mateix autor. A més, reproduïx les pautes que Ivarsson i Carroll ofereixen en el seu llibre del 1998, tenint en compte les dimensions professional, tècnica i lingüística dels subtítols. El capítol següent, el nou, se centra exclusivament en els aspectes lingüístics dels subtítols i Díaz Cintas tracta de qüestions com ara la reducció de text, imposada per les restriccions de temps i espai; el canvi de mitjà que implica la subtítolació, d'oral a escrit, amb tot el que això implica; les varietats lingüístiques, com els col·loquialismes; la traducció de l'humor i, per acabar, el fet que la subtítolació sigui de les poques modalitats de traducció que presenten alhora original i traducció, cosa que ha comportat que sigui considerada una traducció vulnerable, com recull Díaz Cintas.

Després dels nou capítols, el llibre ofereix un epíleg del mateix autor que, en definitiva,

no és sinó una crida al respecte d'uns mínims de qualitat, com en qualsevol altra modalitat traductora, per part de tots els agents implicats en l'elaboració dels subtítols i, com ja hem indicat més amunt, la justificació d'aquesta obra. El llibre també presenta, encara, una llista dels termes específics utilitzats al llarg de tot el llibre i uns apèndixs amb adreces, postals i electròniques, d'associacions professionals i estudis de subtitulació espa-

nyols i internacionals, molt útils per als estudiants i professionals. Tanca el llibre una bibliografia molt completa que demostra, d'altra banda, l'escassetat de llibres centrats exclusivament en la subtitulació, fet que aquesta obra pal·lia amb escreix.

Eduard Bartoll

Universitat Pompeu Fabra

Facultat de Traducció i Interpretació

DUARTE, João Ferreira (org.)

A tradução nas encruzilhadas da cultura - Translation as/at crossroads of culture - La traduction aux carrefours de la culture

Lisboa: Edições Colibri, 2001. 197 p.

No son muy abundantes todavía hoy, por desgracia, las entregas editoriales que vienen apareciendo desde Portugal en el terreno de la investigación traductológica, aunque no por ello, sin embargo, haya que dejar de destacar la publicación paulatina de algunas muestras relevantes como este *A tradução nas encruzilhadas da cultura*. Se trata de un volumen colectivo, preparado por João Ferreira Duarte, que tiene origen en el coloquio con el mismo título que tuvo lugar durante el mes de diciembre de 1999 en la Faculdade de Letras de la Universidade de Lisboa, promovido por el Centro de Estudos Anglísticos y el Centro de Estudos Comparatistas de este centro universitario gracias a una comisión organizadora integrada por Alexandra Assis Rosa, Helena Agarez de Medeiros y João Almeida Flor, además de por el mencionado Ferreira Duarte.

Precisamente una breve «Nota introductoria» firmada por éste subraya cómo en los últimos años, de modo no poco sorprendente, se ha podido asistir al surgimiento de la traducción como campo de conocimiento de la misma manera que se puede ser testigo de algunos fenómenos cósmicos. Tal proceso, así descrito figuradamente, lo cifra Ferreira Duarte en el paso de una situación de subordinación con respecto a disciplinas tradicionales, en las que aquella se encuadraba como

rama, a otra fase en la que es de destacar el peso de la interdisciplinariedad de diferentes saberes, desde la antropología o la sociología hasta la filosofía o la teoría literaria, lo que conduce a este autor, en la estela de James S. Holmes, a catalogar los estudios de traducción como de «trans-disciplina».

Tras este preámbulo que adquiere dimensiones de declaración de principios, la autoridad del mismo teórico de «The Name and Nature of Translation Studies» es utilizada en líneas sucesivas por Ferreira Duarte para indicar que el cambio de rumbo culturalista es el vínculo que une justamente a los trabajos que se recogen en este libro. Y es que, en efecto, en todos ellos está presente la concepción, señalada ya en el propio título del volumen, de que la traducción es un acto que primordialmente posibilita el cruce de culturas, levantando fronteras y al mismo tiempo, por paradójico que en un primer instante parezca, eliminándolas. Una última idea en este prefacio de Ferreira Duarte sobre la que parece oportuno llamar la atención es aún la indicación de las diversas iniciativas que, en los tiempos más recientes, pretenden invertir la escasez de los estudios de traducción en territorio portugués, plasmándose principalmente tales iniciativas, como el mismo autor apunta, en conferencias, publicaciones y cursos. Conviene advertir,